

A NOITE de SAN XUAN

*Albeiros, fogueiras, encantadas
y flores de binteiro*

↓ Entrambasaugas

Poucas noites hai con máis actividá qu'a noite de San Xuan. Poñer a veyá, fer a fogueira, enramar a fonte, adornar portas y ventás, roubar carros y grades, ir buscar a flor del augua y úa chía de cousas máis pra pasar a noite máis curtia pero máis guapa del ano.

Tense escrito muito da noite de San Xuan. Cada vez que chega a fecha, na prensa, na radio y na televisión fainse reportaxes y hasta coloquios pra falar d'úa das noites máis simbólicas y chías de significaos: a del ventitrés de xuno. Son éstas úas fechas d'empezo y d'acabo. Morre a primavera y entra el brao pero tamén empezan a meguar os días y a allargarse as noites. Pinta evidente qu'antigamente, pra úas sociedades rurales que s'enfrentaban cadaldía con úa natureza da que dependían por completo y cua que tían que tar a ben,

esta fecha tía que ser un momento fundamental.

Crecias relacionadas col sol, col fougo, col augua, cos árboles, chegaron hasta os nosos días dende épocas prerromanas d'hai muitos miles d'anos, mezcradas, reintrepretadas y tresformadas cuas diferentes aportacióis culturais que foron chegando ás nosas terras, fundamentalmente cua conquista romana y cua chegada del cristianismo.

Anque os ritos tradicionales vayan desaparecendo cua sociedad moderna, einda conocemos, úas veces vivíndolo y outras sintíndolo de boca dos máis veyos, un feixe d'heitorias y costumes

volver mecer as vacas", recorda úa muyer de San Xuyán (El Franco).

Ta claro qu'el augua é ún dos elementos centrais d'esta fecha. A *flor del augua*, a primeira augua que se coye da fonte na mañá de San Xuan, dizse que ten poderes curativos porque ta bendita pol santo. Muitas mozas tentaban de chegar as primeiras pra coyella però sólo úa lo conseguía. Pra señalallo, deixaba un ramo de binteiro nel augua, ou un mañuzo de flores. "*Os demás ir iban, pro nun llevaban a flor del augua*", diznos outra muyer mayor de San Xuyán que de seguro ten coyido ben veces el líquido máxico. Esa augua tíanla por muito búa pra peñarse y llavarse y sempre podía valer pra dalgún mal nos ojos ou nel peleyo ou pra meleciar dalgúa vaca amalada. Ademáis, "*aguantaba ben todo el ano porque taba bendita*".

Tamén el augua d'esta mañá s'usaba pra fer el pan. Se s'amasaba con ella dicíase qu'el pan espillía solo sin falta de formento. "*Amasábamos esa augua con un pouco de farina de meiz y espillía. Tirábase el formento del ano y renovábase*", cúntannos en Villalmarzo (El Franco) mentres atesan qu'a cousa funciona de verdá y qu'el pan subía.

A fonte, como é natural, era un sito central d'ese día. A

tamén se fía. "*Llevábamos un cestao de flores de todos os colores y fiamos us altaríos de llama. Poñíamos as flores en cordóis y fiamos un cerco grande de todo atacao de florías guapas y despós semábamos d'esa espadana grande por todos os llaos. Espós fiamos úa fogueira grande que subía pol medio p'arriba y tábamos allí todos, mozos y nenas, núa festa*".

Na Fonte das Vertudes, al pe del Caroceiro (El Franco), a mañá de San Xuan era tamén el momento condo dicían que s'aparecía un *encanto*, úa moza llavándose nel augua y peñándose con un peñe d'ouro. Tamén en Llobredo, na Fonte Moura, cuntan que s'aparecía úa princesa encantada y hasta cavaron allí buscando un telar d'ouro. Mui pouco fondos tían que tar os tesouros porque cerca d'allí, nun sito que chaman Carrizo, en Picualto —el alto del cordal de Penouta que ta derriba de Llobredo—, había úa grade d'ouro que, se pasaba por allí el gao el día de San Xuan, mancábayes os pes.

En San Xuyán, a misa y a novena de San Xuan fianse na mesma fonte. Pero non todo era ir a misa, porque os mozos xa empezaban a fer trasnadas condo se fía de noite. Por dalgo era a *noite dos albeiros* ou *dos debeiros*. A aquel vecín máis raro y que menos gracia tía pr'aguantar as albeiradas, a ése ye iban roubar el carro ou a grade pr'aporondallos de dalgún árbol ou deixallos en cualquera sito por ei mangaos. As albardas, os garruchos, as cancellas, todo podía desaparecer esa noite. "*Nun quedaba nada. Salía todo atacando demonios. Dios nos llibre de que quedase un caldeiro fora. Había que recoyer todo pro ben recoyido. Xa ten sido vez d'abrir as portas das cuadras y ceibar el gao nas cuadras y polla mañá ter el gao pacendo sin el amo sabello*".

Os mozos guardábanse ben. "*Víamos as panteinadas feitas pro ellos nun parecían*". Tía que ser digno de ver cómo quedaban os árboles engalana-

relacionaos cua noite de San Xuan.

A rosada de San Xuan atribuíanse poderes melecieiros. Eran muitas as mozas que s'arrebollaban nos praos esa mañá na fe de qu'era muito bon pra cuidar el peleyo. "*Acórdome d'ir polla mañá ben cedo, antes de que s'erguese el sol, a botar el gado que llambese a rosada y salir allindar anque houbese que*

Dibuxo: ENTABASAGUAN

modedá-enramaba a fonte del llugar con espadanas y flores. Na Fonte da Teixeira, en San Xuyán, hoi abandonada y cause tapada por úa pista da concentración parcelaria,

os al outra mañá. *"Había cereixeiros por entremedias dos eiros todos por esa senra alantre. Y todo colgao: as grades de gradar, os vasadoiros, as carretas, os ganchos dos burros, úas angareñas qu'había de sacar el cuito... Todo. Nun quedaba cousa. Ben d'ellos andaban al outor día en busca dos cacharros pol pueblo todo, que nun los topaban nayundes"* recorda divertida úa muyer de San Xuyán.

Dende durmir nel carró hasta velar detrás da ventá toda a noite, todo era pouco pra quitar de qu'a cuadriya de mozos che levaran as arabías. En San Xuyán habíalos mui espeditivos. *"Había úa peisana aquí que coyía un caldeirao de penedos á tarde pra dentro da casa y poñíase núa ventá pra zumbar cantazos. Inda houbo quen llevóu dalgúa pedrada"*.

Nun acaba aquí el repertorio d'actividades pra San Xuan. Outro personaxe fundamental era a veyo, ou el veyo, un espantuyo que se poñía nas terras con un garrucho fendo como que sachaba. El que nun acabara de sachar pra ese día xa podía poñerse a rabiar porque al outra mañá iba ter un axudante especial fendo como qu'escarrapataba na terra. Según cuntan nun había cousa que máis rabia y vergonza dera que che puxeran el veyo. Y non sólo era el veyo senón que tamén ye poñían colgando un lletreiro con cousas como *"Trabaya, folgazán, qu'as herbas cúmenche el pan. Inda nun diche úa garruchada nin parecen nel eiro pra nada"*.

Nel Caroceiro tamén se fía un espantuyo pero tía outra

finalidá. Aquella noite, ás escondidas, xuntábanse dellas de mozas y amañaban un muñeco de paya. Despóis poñíanye un lletreiro col nome d'un mozo que gustara a dalgúa moza y levábanyo á porta pra ferye de rabiar. Allí deixaban el home de paya con úa cayada y quedaban amatagadas velando pra rirse y ver cómo a moza corría a meter prá casa el home de paya antías de pasar a vergonza de que yo viran na porta. *"Paequé tuviche anoite al mozo na porta, ¿nun é?"* dicíanye chanciándose al outro día. El caso era fer un pouco de xirigonza.

En Sueiro —tamén nel conceyo del Franco pero xa pegando col de Tapia—, nas casas unde había mozas, poñíanye un palo na porta pra que saltara al abrir pola mañá. El asunto dos amoríos y a corte-xadeira sempre andaba rondando nestas bromadas.

El lume, el fougo, é outro elemento central na noite de San Xuan. En cada poble, en cada barrio, a moceda amañaba úa fogueira que levantara máis que nengúa outra. De noite, al pe d'ella, era el momento das risas, das cántigas, d'enredar... y de saltalla. Y é que saltalla daba salú y quen nun la saltaba, como nos dixeron en San Xuyán, nun se casaba. En Villalmarzo inda s'acordan del que se dicía da que se pegaba el brinco. *"Saltote fogueira de San Xuan. Que nun me dola dente nin mola nin me vexa mal de fora"*.

As fogueiras non sólo se fían comunitariamente senón qu'en cada casa fíase úa fogueira na porta da corrada.

Desque taba apagada, pola mañá, todos os da casa, xente y gao, pasaban porriba da cinza *"pra queimar as bruxas"*. É verdá qu'agora todo el mundo diz *"Boh, son bruxas"* pero daquela era fundamental botar mao de todos os elementos naturais —augua, llume, árbol— dotaos de poderes sobrenaturales, a lo menos nas crencias das sociedades tradicionais.

Xa se falóu da flor de binteiro y dos sous poderes nel augua pero tamén esa pranta s'usaba pra máis cousas. De noite, antías de que los vise el sol, as mozas iban a os binteiros a cortaryes canías en flor pra adornar as casas apondándolas das regrechas qu'había entre as pedras da parede. *"Agora nun se fai. Como as casas tán de plaqueta..."*, dicennos con muita lóxica en Villalmarzo. As portas y ventás tamén se yes fía cadasúa cruz, pintada ou féndola con rama de binteiro ou tamén d'oliveira.

Hoi pouco queda de todos estos costumes de San Xuan. Se acaso, dalgúa conceyalía de cultura ou dalgún grupo d'hosteleiros pode organizar úa fogueira y a xente de seguro que vai ir a ella buscando un pouco de diversión y, por qué non, dos elementos máxicos qu'einda flotan nesa fecha. Pode que se perdera el significado último da noite de San Xuan porque xa nun hai qu'asegurar con invocaciós ás forzas da natureza qu'a greiza ou el rayo nun acaben cua coyeta de trigo ou cua vida da vaca que ta nel monte. Pero son muitos miles y miles d'años de tradición y a tradición é necia. Por eso, en cada poble, en cada barrio, os nenos siguen xuntando trastes veyos pra queimar nel campo del llugar y, ademáis, cuntóunos un paxarín da barbía marella qu'einda hai dalgúa muyer que, todas as mañás del venticuatro de xuno, ponye al home un ramín de binteiro nel espeyo del coche. Non todo ta perdido.

